

SNACKEN, S., Dr., 'De korte gevangenisstraf', Interuniversitaire Reeks Criminologie en Strafwetenschappen, nr. 13, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1986, 342 p.

De personen die een straf van korte duur uitzitten in de gevangenis, blijven een belangrijk deel uitmaken van de gedetineerdenpopulatie. Voor 1988 (cijfers Dienst Individuele Gevallen) tellen we op 17.308 opsluitingen, 1.121 veroordeelden van 0-3 maanden, 543 van 3 tot 6 maanden, 254 van 6 maanden tot 1 jaar. De plaatsvervangende gevangenisstraf scoort 1.244 eenheden. Dit geheel vormt 18% van het totaal aantal opgesloten, komende van vrijheid. De eindejaarspopulatie op 30.12.88 om middernacht, bestond uit, op een totaal van 6.083, o.m. uit 151 veroordeelden tot straffen van minder dan 1 jaar en 112 subsidair gestraften. Het gemiddelde voor 1988 op 6.497 gedetineerden is 24 tot 1 maand, 42 van 1 tot 3 maanden, 84 van 3 tot 6 maanden en 149 van 6 maanden tot 1 jaar. Wat de subsidiare gevangenisstraffen betreft, tellen we 84 personen.

Een tweede reden om de kortgestraften onder de loupe te nemen, en hier volgen we al Dr. Snacken, is de eigen plaats die de korte straffen in het contradictoorsch-historisch debat over de gevangenisstraf ingenomen hebben. In 1888 heeft de Belgische wetgever het eerste alternatief voor de korte gevangenisstraf ingevoerd. De Wet op de probatie van 1964 valt eveneens onder de noemer van zoektocht naar een alternatief voor de korte gevangenisstraf te plaatsen. Ook Koninklijk Commissaris Legros ziet in zijn Voorontwerp van Strafwetboek de nefaste gevolgen van korte opsluitingen.

Het werk van Mevr. Snacken is een belangrijke bijdrage in dit discours.

In haar probleemstelling lijnt ze de korte gevangenisstraf af tot de onvoorwaardelijke vrijheidsberovende straf tot 6 maanden. Uit het overzicht van de evolutie van de strafwetenschappen, blijkt dat het probleem van de korte gevangenisstraffen een probleem van criminele politiek is. De essentie is welke doelstellingen nagestreefd worden door de bestraffing van delinquenten, en in welke mate de korte gevangenisstraf aan die doelstellingen beantwoordt. Dat de officiële Belgische criminele politiek een reductionistisch standpunt lijkt aan te hangen, betekent zeker niet dat de stadia, voor of na de bestraffing door de rechter terzijde moeten gelaten worden. Het boek onderstreept het belang van de doorlichting van de gehele strafrechtsbedeling.

Het tweede deel, 'De toepassing van korte gevangenisstraffen en alternatieve sancties in België', bestaat dan ook uit drie grote luiken, nl. de strafvordering, de straftoemeting en de strafuitvoering.

De strafuitvoering beïnvloedt op verschillende wijzen de straftoemeting t.a.v. korte gevangenisstraffen en alternatieve sancties. Door seponering en transactie komen een groot aantal zaken niet op de rechtbank. Dit houdt in dat het Openbaar Ministerie een belangrijke sleutelpositie inneemt. Richtlijnen voor b.v. seponering zouden bestaan, maar ze zijn niet openbaar. Is er eenvormigheid van beleid en gelijkheid? Als tweede element in dit debat valt te weerhouden dat correctionalise-

ring en controventionalisering de strafminima en -maxima beïnvloeden. Ten slotte stipt Mevr. Snacken aan dat de reeds ondergane voorlopige hechtenis, het gelasten van een maatschappelijke enquête, de beslissing van de rechtbank beïnvloeden.

De zittende magistraat beschikt over ruime beslissingsmogelijkheden. Kunnen korte gevangenisstraffen vermeden worden door de Wet op de probatie, dan kan diezelfde wet ook personen in de gevangenis brengen door het splitsbaar karakter van het uitstel. Richtlijnen voor de keuze tussen gevangenisstraffen of alternatieve straffen zijn er, o.m. door toepassing van verzachtende omstandigheden, niet. Toch stelt men vast dat alternatieve sancties als opschorting en probatie een geringe toepassing kennen. Als mogelijke hypothesen vermeldt de auteur o.m. de toepassing van de voorlopige hechtenis.

De strafuitvoering is eveneens een belangrijke fase, gezien de uitvoerende macht grote wijzigingen kan aanbrengen aan de rechterlijke beslissingen, zowel een omzetting van alternatieve in effectieve straffen, als niet-uitvoering, omzetting of verkorting. Het parket en de gevangenisadministratie beschikken over ruime beslissingsmacht.

Na het aantonen van de complexiteit van de strafbedeling, stelt zich de vraag wie die kortgestraften zijn, en voor welk misdrijf zij gevonnis werden. Zijn aard en ernst van het misdrijf en het gerechtelijk verleden van de dader de determinerende gegevens? Deel III exploreert deze vragen in een empirisch onderzoek naar een penitentiaire populatie kortgestraften. Het blijkt dat de meerderheid van de kortgestraften opgesloten zitten wegens vermogendelicten. Gerechtelijk verleden, gepleegde feiten en voorlopige hechtenis lijken een wisselend belang te hebben. De auteur splitst haar onderzoekspopulatie uit in vier groepen.

Bij de eerste groep (vroeger reeds een gevangenisstraf zonder uitstel of gedeeltelijk), is er sprake van een kringloop, straatje zonder einde (meer dan een driekwart recidive). Andere maatregelen lijken zich op te dringen, stelt ze, maar de kleine helft komt niet meer in aanmerking voor de probatie. Groep twee (niet behorend tot de eerste groep maar vroeger reeds het voorwerp van andere maatregelen die een opsluiting tot gevolg hadden b.v. jeugdbescherming) vertoont veel gelijkenis met die eerste groep. Waarom kregen groep drie (vroeger ooit veroordeeld maar niet tot een gevangenisstraf en niet behorend tot groep twee) en groep vier (volledig primair veroordeelden) geen alternatieve sanctie? De laatste categorie komt zeker in aanmerking. Voorlopige hechtenis echter, en gedeeltelijk uitstel zijn opvallend. In groep drie kregen velen reeds een uitstel, maar geen probatie-uitstel. 94% van deze groep komt nog in aanmerking voor probatie. Eigenlijk zijn zij het voorportaal van groep één.

Na de doorlichting van de penitentiaire populatie kortgestraften in België, volgt een bespreking van de primair gedetineerde kortgestraften met gerechtelijk verleden. Zij vormen een jonge populatie, want meer dan de helft is jonger dan 30 jaar. Uit de dossiers blijkt dat zelden bijkomende voorlichting omtrent de verdachte wordt gevraagd (b.v. deskundigen- of moraliteitsverslagen). Maatschappelijke enquêtes komen niet voor. Voorlopige hechtenis is te constateren bij iets minder dan een derde van de onderzochte groep.

Een eerste vergelijking van kort- met andersgestraften leert dat de eersten meer veroordelingen, en meer veroordelingen tot gevangenisstraf met uitstel hadden dan de probanten en de combinanten (gedeeltelijk probatie-uitstel). Deze laatste twee

groepen hebben echter vroeger meer probatiemaatregelen genoten. Bepaalde delicten komen specifiek bij probanten voor: lichte drug- en zedenmisdrijven, verboden wapendracht. Militaire misdrijven, verkeersdelicten en familieverlating vinden we bij kortgestraften. De toepassing van de korte gevangenisstraf, de probatie of combinatie, wordt beïnvloed door de ernst van de feiten, de specifieke recidive en de vroegere alternatieven. Probatio wordt slechts in geringe mate werkelijk als alternatief voor de korte gevangenisstraf gehanteerd. De auteur besluit haar vergelijking met de vaststelling dat de probatie niet minder effectief is dan een korte gevangenisstraf. Buitenlandse onderzoeken onderstrepen dat eveneens. Minder interveniërende sancties zoals de geldboete en de probatie lijken minstens even doeltreffend en ... goedkoper.

Deel vier kaart dan ook diepgaander buitenlandse ervaringen met alternatieven voor de korte gevangenisstraf aan. Mevr. Snacken beschrijft deze op vlak van de strafwetgeving (decriminalisering, depenalisering), de strafvordering (diversion, dienstverlening), de straftoemeting (dagboete, dienstverlening), de enkele schuldigverklaring, het omvormen van bijkomende straffen tot hoofdstraffen), als op het niveau van de strafuitvoering (genade na dienstverlening, dienstverlening na vonniswijziging).

In haar algemeen besluit ten slotte heeft Dr. Snacken het over het huidige, en de perspectieven voor een toekomstig, beleid. Wat dit laatste punt betreft, stelt zij enerzijds vast dat het 'short-sharp-schockidee' geen rechtvaardiging is voor de korte straf, maar dat anderzijds het louter ter beschikking stellen van nieuwe maatregelen geen uitkomst biedt. Zij komen dan slechts de oude sancties vervoegen, zonder de korte straffen evenwel terug te dringen. Een bijzondere motiveringsplicht biedt op zich evenmin veel uitweg. Het bepalen van een voorrangregel ten voordele van één bepaalde sanctie geeft een betere richtlijn aan de rechter, en biedt het voordeel van een duidelijke beleidskeuze. Pogingen om werkoverlast van rechtbanken (systematische contraventionalisering van bepaalde misdrijven, uitbreidingen van de minnelijke schikking) en gevangenisoverbevolking (collectieve voorlopige invrijheidstellingen) te vermijden, overstijgen de enkele problematiek van de korte gevangenisstraffen, en leiden ofwel tot verschuiving van de werkoverlast, te grote bevoegdheid van het openbaar ministerie, of amper een tijdelijk soelaas. Zij wijzen op de wenselijkheid en dringende noodzaak van een werkelijk reductionistisch beleid. I.p.v. het sanctie-arsenaal te verbreden, dient eerst en vooral de toegang tot de gevangenis bemoeilijkt te worden. Eveneens moet men rekening houden met het totale strafrechtssysteem. De auteur denkt aan 1) een stagnatie van de capaciteit (geen nieuwbouwbeleid) van de gevangenis; 2) de toegang tot vrijheidsberovende sancties beperken (depenaliseren, korte gevangenisstraffen afschaffen). Bij dit laatste evenwel is een omzichtige houding vereist. De korte gevangenisstraf zou zich ('nog meer') kunnen verplaatsen naar de voorlopige hechtenis. Hier is de remedie het beletten van de preventieve opsluiting door een beperking van toepasbaarheid tot 'ernstige' misdrijven. Anderzijds is er de publieke opinie en ... het slachtoffer. De vraag stelt zich of deze laatste nu niet in de kou staat. Wil men de korte gevangenisstraffen afschaffen, dan moet er een alternatief in de plaats komen dat beantwoordt aan de verschillende verwachtingen van alle partijen in de strafrechtsbedeling. Met de vraag of de rechter over een brede waaier van alternatieven

moet beschikken, of de gewenstheid om één sanctie voorop te stellen als voorrangregel, belanden we in het spanningsveld tussen personalisering van de straf en rechtsgelijkheid, twee fundamentele doelstellingen in de criminele politiek. Bestaande alternatieven worden nu slechts beperkt toegepast. Voor de Belgische situatie is er vooreerst een betere en ruimere toepassing van de huidige alternatieven nodig. De geldboete, de nu reeds meest toegepaste sanctie, zou van de voorrangregel kunnen genieten, en voor minder ernstige delicten de enige sanctie zijn. De personalisering kan gebeuren door aanpassing aan de financiële draagkracht van de veroordeelde. De transactiemogelijkheden, zoals in Nederland, mogen evenmin buiten beschouwing gelaten worden. Wat met de vervangende gevangenisstraf? Verschillende voorstellen worden door de auteur aangekaart, b.v. mogelijkheden voor de strafuitvoeringsrechtbank, 'vervangende' dienstverlening, ... Het dagboetestelsel lijkt geen remedie voor de vervangende gevangenisstraf. Nadruk op schadevergoeding zou een nieuwe oriëntatie in de probatie kunnen betekenen.

Dr. Snacken eindigt haar perspectieven voor een toekomstig beleid met een noot over het delicate evenwicht tussen beleid en onafhankelijkheid en een pleidooi voor het vertrouwen in het wetenschappelijk onderzoek.

De stof van het boek werd bijgewerkt tot januari 1986. Sedertdien werd de voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie aan enkele wijzigingen onderworpen. Naast enkele maatregelen bij telex van bepaalde duur, die tot doel hadden het hoofd te bieden aan de overbevolking (de laatste had een toepassing tot eind december 1988), werd tussen deze noodgrepen door de Circulaire van 14.05.81 grondig gewijzigd door het schrijven van 28.10.87. Laatstgenoemde Circulaire heeft nu een definitief karakter. Het toepassingsgebied blijft ongewijzigd, nl. gedetineerden die een of meer straffen uitzitten waarvan de totale straftijd hoofd- of vervangende gevangenisstraf, 1 jaar niet te boven gaat. Analoog is dat zij de laatste vijf jaar geen veroordeling mogen hebben opgelopen waardoor zij afzonderlijk zes maand effectief moesten uitzitten. De vereisten voor maatschappelijke wederinpassing bleven ongewijzigd: inkomen en woonst. Het voorstel blijft in te dienen na 1 maand voor straffen kleiner dan 6 maanden, na 2 maanden voor straffen gaande van 6 tot 9 maanden, en na 3 maanden voor straffen van 9 maanden tot 1 jaar. De gevangenisdirectie moet een rapport opsturen. Nieuw is dat de gevangenisdirectie de gedetineerden met een totale straftijd van minder dan 1 maand, 2 maanden of 3 maanden, na resp. 10, 20 of 30 dagen ambtshalve moet vrijstellen. Is het strafrestant kleiner dan 3 maanden, dan moet het advies van het parket niet ingewonnen worden. Dit blijft wel nodig voor de straffen van meer dan 3 maanden, maar deze instantie heeft slechts 10 werkdagen na het verzenden door de gevangenisdirectie om de formele contra-indicaties bekend te maken aan de Dienst Gratie. Door die Circulaire kwam dus, zoals hoger vermeld, sedert haar volledige toepassing vanaf 1 januari 1989, een einde aan de tijdelijke maatregelen. Een bespreking hiervan is te vinden in *Panopticon*, 1988, nr. 6 (PIETERS, e.a. 'Teveel zielen drukt de pret - bespreking van het probleem van overbevolking in de gevangnissen', p. 577-579). Tot zover de situatie half mei 1989.

Het boek van Mevr. Snacken schetst op uitvoerige en degelijke wijze de problematiek van de korte gevangenisstraf. Als extract van haar doctoraatsthesis, nemen onderzoek, methodiek en betreffend cijfermateriaal een ruime plaats in. De lezer

mag zich hierdoor echter niet laten afschrikken, want de uitleg is helder en toegankelijk. Daarbij is het boek nog in meer opzichten interessant. Door zijn ruime stof-fering en brede bedding, schetst het op een bevattelijke manier de strafrechtsbede-ling op alle niveaus: strafvordering, straftoemeting en strafuitvoering. Het kan bijna een beknopte gids in deze materie genoemd worden. Het werk toont eveneens de geringe, gebrekkige en zelfs tegenstrijdige informatie aan die in gerechtelijke dos-siers terug te vinden is. Degelijke voorlichting is spijtig genoeg nog geen algemeen-heid. Diverse voorbeelden roepen vragen op omtrent de mogelijkheid tot persona-lisering en gelijkheid. Dit is erg voor de verdachte en de veroordeelde. Tevens is het wellicht kenschetsend voor de problemen die de wetenschappelijke onderzoe-ker ontmoet, of die hem/haar ontmoedigen om dit eerder hermetisch proces me-thodisch, kritisch en systematisch te kunnen onderzoeken. Het boek is een zeer de-gelijk uitgewerkt document met veel interessante gegevens, lezenswaardige bedenkingen, waardoor het eigenlijk op sommige momenten als een inventaris kan gebruikt worden.

Wat ik miste was een ruimere beschrijving van de negatieve gevolgen van de korte gevangenisstraf. In de praktijk stellen we vast dat de gevolgen van een korte opsluiting dikwijls onderschat worden: relationeel, zelfbeeld, financieel, arbeids-vlak, ... Het lijkt mij niet dat een gevangenisstraf per definitie minder schadelijk is omdat ze korter is, en dat er zelfs duidelijke verschillen zijn. Men heeft dikwijls het gevoel dat de toepassing eigenlijk kan vermeden worden ... Dat sommige alterna-tieven geen slechter resultaat geven en daarbij ook nog goedkoper zijn, lijkt mij te beperkt om sommigen te overtuigen. Worden de meeste korte gevangenisstraffen weliswaar wellicht niet volledig uitgezeten, dan bekruipt mij toch de vraag waarom dat effectief nodig is. Kan men de vergelijking met alternatieve sancties alleen ma-ken door recidivecijfers? En hoe moeten deze cijfers dan nog beoordeeld worden? De schadelijkheid bij de korte gevangenisstraf is in een aantal opzichten prangen-der dan bij een lange vrijheidsberoving. Omdat de opportuniteit zo betwijfelbaar lijkt. Hoeft de link met de voorlopige hechtenis nog gelegd?

Leuven, 23 mei 1989

J. Vanacker

Directeur 3° klasse

Hulpgevangenis Leuven